

Střípek šestý

Městys Kaňk koncem 15. století v zápisech kroniky Jana Hejzelny

Léta 1471. Dne **22. března**. Jiří král český z vodnatelnosti život i kralování toho dne skončil. Živ byl 51 let bez 15 dnů. (Curens.) **Pak toho** roku o Křížových dnech držán sněm v Hoře Kutný, na němž po mnozých odporích dne **27. máje**, to jest v pondělí po Božím vstoupení, zvolen za krále českého Vladislav prvorozený syn Kazymíra krále polského, císaře Albrechta po matce vnuk a císaře Zikmunda pravnuk. (Kořínek) **Týž král Vladislav Horníkům kutenským** všecka předešlých králův privilegia schválil a novým majestátem (jehož datum v Praze 24. října 1471.) upevnil. (Lib. Memor. Gang.)

Léta 1472. **Toho léta** král český Vladislav udělil havířům hornokutenským a kaňkovským majestát, aby mincmistr nad nimi starší dosazovati moc a právo měl. (Lib. Memor. Gang.)

Léta 1474. **Toho roku** král český Vladislav II. rozkázal dávatí štaury z mince kutenské na Kaňk do dolu Mladého Plimle, každý tejdén hřivnu grošův. (Memor. Reg. Montani.)

Léta 1475. Téhož léta na Kaňku nad dolem Trmendle řečeným vyhořel vosrkunst (po česku: vodní stroj) nákladně vystavěný, jenž týž perkverk kaňkovský sušival. Stalo se to z neopatrnosti jednoho kunstvortera. Nicméně ale ihned zas jiný vyzdvižen byl, který potom až do spuštění Kaňku (o čemž se dále v roku 1614. dočteš) trval. (Kořínek)

Léta 1476. Dne **12. března**, v outerý den po sv. Řehoře. Král Vladislav přijel do Hory Kutné a hned potom v pátek Horníci se svadili s panem Benešem z Veitmile a nazejtří v sobotu před králem zase smíření s hanbou toho mincmistra pana Beneše, neboť jim křiv byl. (Chron. Reg. Hradec.) **Téhož léta.** Král Vladislav jsa v důležité potřebě peněz postaven, vypůjčil se od p. Mikuláše Trčky kraje čáslavského hejtmána dvacet šest set kop gr. čes. a ty mu na minci kutnohorské pojistil. Aby pak p. Trčka byl ujištěn, dožádal se král Horníků, aby zaň listem slíbili, že ty peníze v jistém čase oplacené budou. Jak žádal král, tak se stalo. Zajisté Horníci tehdaž u veliké vážnosti musili bejvati, kdyžto jejich páni nestyděli se jich za rukojmě bráti. (Kořínek)

Léta 1478. **Toho roku** důl Plimle na Kaňku vydával rud u veliké hojnosti. (Mem. Reg. Monta.)

Léta 1485 dne 13. března, v čtvrtou neděli postní, král Vladislav položil sněm stavům království českého na Horách Kutnách. Rokováno o víru, o pokoj a svornost mezi stranama pod jednou i pod obojí a smluveno králem: aby strana strany nehaněla ani utiskala buď i světských aneb duchovních, ale obojí lásku k sobě zachovaly. Kněží by slovo boží svobodně kázali a žádný žádných nakacířovali. (Vesl. Fol. 144.) **Toho roku** založena kniha pořádku havířského na Kaňku v knihoskladu radním se nacházející. Na počátku jejím tuto paměť obsahuje. „Léta božího 1485. Za panování nejjasnějšího krále českého Vladislava II. a za úřadu pana Beneše z Veitmile mincmistra na Horách Kutnách, v ty časy na Kaňku: páni starší nad havíři: Kříž Smolík, Šimon Kolence, Blažek Škoda, Jan Šád, Kamáret, Matěj Smutný, Matěj z Šafar, Mikuláš Hrdý, Jan Hlubinský. Rychtář: Tomáš Černý. Konšelé: Ondrák hutman v Plimlech, Havel Hašek, Jiřík Šitma, Havlíček Čermáků, Michal Kramář, Duchek Děd, Šimon Plch a Martin šturcír z Nové šachty. A ti jmenovaní páni kaňkovští jsou v Kaňku registra způsobili a založili pro paměť budoucím po nich, aby se měli čím spravovati. Ne jako předkové jich, kteřížto neprohlédali k budoucím časům a protož nejni jim z čeho děkovati.“ Zajisté ne darmo tito předjmenovaní starší na Kaňku svým předkům neděkují, že neprohlédali k časům budoucím, aby potomkům svým památné rejstra založili a dochovali. Neboť i já se sám tomu divím, že po tej záhubné žižkovské válce, když zas ten městys Kaňk, aneb jakž tehdaž řečeno: předměstí toho slavného Hornokutenského města, z svých zřícenin se zdvihlo, žádná rejstra neb knihy, až do tohoto času pozůstaly. Ale čemu se konečně diviti, neboť i za našich časův v mnohých místech staré paměti dílem špatně se opatrují, dílem na kornoutky se spotřebují, a tak, buď Bohu žel! nazmar přicházejí. Téhož 1485. léta dne **27. února**. Kaňkovští páni starší nad havíři seděli jsou o Suchých dnech v neděli po sv. Matěji u Šimona Kolence, toto snešení spolu s tovaryši téhož pořádku havířského učinili: Co se dotýče starých dluhův Suchých dní zadržalých tovaryšských, aby každý dal 2 groše, což jest přes dva groše, buď mnoho neb málo, a k tomu 1 groš, ten každý aby dal 1 groš, a to s tou vejhradou: který by nedal do hod slavného Vzkříšení páně, že jej chtí páni starší z celého dluhu starého zadržalého

upomínati a potom aby na to nižádný nespolehal, chtějíce zas co na to dlužen zůstatí, neb že nemíní páni starší již nižádnému dluhu takového odpustiti, noprž bez milosti že každého toho z pořádku neb cechu vymazati dáti nechají.

Léta 1486. Toho roku kverci a havíři nyfelští kostelníkům sv. barborským k stavení toho kostela na Horách Kutnách mnoho rud darovali. Nebo ten nyfelský couk těch časův velmi bohatě šel. Ten couk leží v Špicberku, hned blízko nad Kaňkem. (Kořínek.)

Léta 1488. Za ouřadu nejvyššího mincmistra království českého p. Beneše z Veitmile obnoven rychtář a konšelé na Kaňku a byli sazeni: rychtář: Pavel Kovář, konšelé: Čas, Jan Kovář, Martin Koleš, Jan Rosický, Šimon Mžitek, Jančík, Šimon Kolence. (Registro flaveo minori.)

Léta 1489. ten den po sv. Petru v okovách, to jest **2. srpna**. Páni starší a obec na Kaňku, majíce oumysl ke cti i chvále Boží a sv. Vavřinci opravití kostel sv. Vavřince na Kaňku, s pomocí Boží a dobrých lidí, to jsou těmto osobám poručili: panu Šimonovi Mžitkovi konšelu, panu Václavu Labutovi tehdaž staršímu nad havíři, i s jinými sousedy a tovaryši. A hned při tej svolce nejprve u pana Jána Hlubinského pomoc jsou učinili, kdož co podle možnosti své udělal. I přišlo jest toho 1 kp. 3 gr. Až potud stará paměť v starých knihách městys Kaňku, od slova k slovu vytažená. (Lib. Mem. Gang.). Téhož času farářem byl na Kaňku kněz Štěpán Klatovský. Jak předtím zde faráři jmenovali, toho pro zašlost starých pamětí pověděti nemohu. Hle to' byla první boží almužna netoliko, jak podotknuto, k opravení, ale zouplna k obšírnějšímu přestavění téhož chrámu Páně. Neboť ti předkové jsou jej z gruntu, jak se dále dočteme, přestavěli. Řekne někdo, že to malá pomoc k tomu míněnému stavení se ponejprv shromáždila. Ale věz čtenáři, že tehdaž peníze drahé byly a že za 1 kp. gr. českých těch časův více se zjednálo, nežli nyní za 10 říšských tolarů. A jakpak dále se s tím stavením dalo? i dobře. Neboť tehdaž Horníci k záduší štědrí jsouce a v dobývání kovů stříbrných a měděných boží požehnání majíce, také k tomu z svých rudních komor opatrovníkům chrámu handštány, to jest kusy rudy, hojně udělovali i též pořádkové tovaryšstva havířského, hašplířského a trejvířského k tomu pomoc činily a tak těch božích almužen od toho nadpraveného času až do družebné neděle následujícího 1490 roku (jak táž paměť dokládá) 190 kp. 16 gr. čes. Shledalo. Jest to zajisté pěkná suma peněz již na ten čas shromážděná. **Neboť tehdaž** kverkové na Kaňku v dolích: z Fráty, ze Staré a Mladé Plimli, z Rabštejnu, z Hoppů, z Šafar, Nyklas a z Švábův množství hýlí kyzův darovali. Tehdaž hýle kyzů prodávala se rudokupcům po 1 kp. gr. (Chron. Reg. Hradec.)

Léta 1492. Toho léta po slavnosti sss. Trojice Boží. Stavení kostela na Kaňku skrze mistra Beneše se počalo, ku kterémuž dobrodincové v hojnosti pomoc činili. **Toho roku** také tu pořádek havířský zjednal nový praporec ke cti a slávě boží. (Lib. Memor. Gang.)

Léta 1493. Toho léta na Horách Kutnách za mincmistra p. Beneše z Veitmile vzbouřili se havíři a Prokop Kroupa z Chocenic, ouředník mince, poslán, aby je upokojil. On pak strachy, co by mluvil, sám nevěděl. A mají říci: Milí havíři, upokojte se, však vám páni všecko dobré přejí, on se podřekl a pravil: však vám páni nic dobrého nepřejí. Z čehož pošlo mezi chasou přísloví: A ten Prokop Kroupa, pověděl slovo z hloupa, stoje sloup u kamenného sloupa. Nebo on mluvě to, pod podloubím u sloupu stál. (Kořínek)

Léta 1494. Toho roku stavění kostela na Kaňku dále se vedlo a šťastně dařilo, takže i také již zas zvon na zvonici ten rok zavěšen byl, od kterého zavěšení tesaři Vávrovi 12 gr. dáno. V těch dvou letech vynaloženo na to dílo kostelní 242 kp. 49 gr. českých. **Toho roku** opatrovníci téhož chrámu také drželi tále k záduší v dole Mladé Plimli. (Lib. Memorab. Gang.)

Léta 1495. Toho roku Horníci kutenští s p. podkomořím království českého, na místě J. M. Krále českého Vladislava, se v panství poděbradské (k ruce království českého) uvázali, na jehožto vyplacení oni páni Horníkové velkou sumu peněz půjčili. (Kořínek)

Léta 1496. Vladislav král český a již spolu uherský, bydlíc dlouhý čas v Uhřích na Budíně, pročež tehdy v Hoře Kutné na dvoře Vlaském, kdež tehdaž místonejvyšší mincmistr byl *pan Jindřich Lorecký z Elkuše (jenž k tomu ouřadu od krále Vladislava mocí dekrétu v Pětikostelích dne 18. března 1496 ustanoven byl)* veliká nespráva vznikla. Neboť mincovní ouředlníci, jenž ten čas byli jmenovitě: Záchar z Bořetína, Martin z Nedvořovic a Řehoř z Dorotic, králi malé užitky z těch hor odváděli, kdež toho času z množství bohatých rud ulitého stříbra z huti do mince přicházelo. I poznavše to starší havíři, že v tak hojném rud těžení auspejtové se mizejí a z mince skrovnosti z takového množství

stříbra nabitých peněz vychází: pročež dali se o to v rokování s těma mincovníma ouředníky, tak až i konečně jim v oči faleš vytekali: že králi stříbro nevěrně odvádí. Ouředníci mince nato se opřeli a chtějí se čisti učiniti, protož havíře ty chtěli vsaditi do vězení. Toho dovědíc se společný havířstvo, protož nechtělo již víc do dolův na práci lézti, ale sebravše se společně, pod praporcem svým vytáhli na vrch Špicberk a tu blíž Kaňku se položili. To vidouce ouředníci mince, ihned spěšně psali na hejtmany krajské okolní i také na Poděbrady by ti hejtmané a města s lidem ozbrojeným ihned na ty odbujný havíře táhli. Což se také stalo. A tu havíři ze všech stran obklíčeni neb obleženi byli. Však ale havíři jen předce na svém stáli: že ouředníci mince stříbro nevěrně odvádějí, mluvíce a žádajíc: by o tu věc soud zasazen byl, že oni to na něm s pravdou dokázati chtějí. I vidouc hejtmané z strany odporné, anby s havíři v boj vešli, že by tu z obojí strany mnoho krve vyliti se muselo: protož ti hejtmané dajíc se s havíři staršími v rokování: by oni havíři na ten čas, nežli by to král zvěděl a svou vejpověď strany toho učinil, se spokojili a k svým pracem se odebrali. Však ale pro ujištění pokoje neb té úmluvy na ten čas aby z nich někteří do zástavy se dali, s tím doložením: že se jich zdraví a životu neublíží. Dle tej úmluvy a přípovědi dalo se tehdy z těch havířů do zástavy osob třinácte, z kterých do Poděbrad 10 a ostatní 3 do hradu Křivoklátu posláni byli. To se stalo v neděli před cv. Markétou. Pak hned ouředníci psali za králem do Budína a ta havíře ubohé jak mohli, neprávě osočili. Král dle tej mu dané zprávy nařídil: by havíři ti jakožto odbujný potrestáni byli. A tak pak hned ten pátek před sv. Vavřincem ti havíři na obouch místech stejně vyvedeni a od kata veřejně postínáni. Jichžto jména byly tyto: Šimon, Průša, Černý, Hana z Hloušek, Duchek starší, Mládek, Kužel, Viktorýn, Chlad a Vopátka. Ti všickni byli stínáni u Poděbrad. Co žádali správy křesťanské před smrtí užiti, toho jim nechěl hejtman poděbradský dopustit. Z těch havířů poslední, vida již své spolutovaryše postínané a maje sám také svou hlavu pod meč dáti, prosil Boha, aby nevinnou krev jejich hojným deštěm spláknouti a obmyti ráčil. A tak dříve hodiny (ješto předtím od několika časů žádného deště nebylo) spadl veliký příval a přšelo tři dni a tři noci pořád. Z čehož veliké rozvodnění, kteréž okolo Hory i jinde nemalé škody zdělalo. Na tom místě, kdež ta poprava byla, stál dub, na kterémž potom rostly žaludy s kápěma. Já sám také jsem jeden z takových žaludů viděl, jenž na sobě takovou kápi nesl, jakouž tak havíři kapihorský užívati obyčej mají. (Hájek., Cuthen., MS., Olom. Lib. 3?.)

Týž dub za mé paměti, totiž roku 1777, od větru vyvráczen jest.

Po té popravě léta 1515. Horníci a havíři na témž místě, kdež ta poprava byla, kostelík Matce Boží, ke cti jejího v Nebe vzetí, postavili. U Křivoklátu také v ten den byli stínáni: Holý ze Lvův a Ondřej Němcův, třetí pak Vít Krchňavý katu se obránil a do lesa utekl. Tak hle! ti havíři, že se proti svým ouředníkům pro pravdu vedle spravedlnosti zasadili, beze všeho právního vyslyšení a rozeznání, toliko na křivé osočení sobě odporné strany nevinně usmrceni byli. Čti Hájka v listu 456. Ten dikládá, že od toho času ruda stříbrná u Hory nejde v té hojnosti, jakoby se s těmi nevinnými ztratila. A jistě to tak jest.

Pán Bůh mstí od té doby, veřejně se vidí:
Neb tak hojně u Hory, stříbro se neklidí.
Již handštány a guldance, málo se nachází,
Guldantropy a nunce, klufy víc nesází.
Velké štance a štaury, na gvaldykování:
Činí se, avšak kňoury nečiní zastání.

(Poznánka OsV: Tak vyčetl a popisuje Jan Hejzelna ve své kronice hornické bouře. Havíři opustili doly, utábořili se na kopci Špicberk na západním vrcholu Kaňkovských vrchů, které se nazývají Kalvárie a tam se opevnili. Po popravě havířů v Poděbradech a na Křivoklátě a útěku jednoho havířů před popravou vyšla pravda najevo. Příčinou nepokojů byly ve skutečnosti nedostatky rudokupeckého systému (tzn. prodeje a překupnictví rud), který umožňoval královským úředníkům výnosné machinace, podvody a černý obchod s rudou a diskriminaci drobných havířů.

V místě, kde se havíři opevnili, dal hrabě Jan Rudolf Chotek v roce 1814 vybudovat památník. Průčelní dórská kulisa připomíná jedny z největších hornických nepokojů v českých zemích, které začaly v září 1494 za vlády Vladislava II. Jagelonského a vyvrcholily 10.7.1496.)

Léta 1500. Za časů krále českého Vladislava, jakkoliv sidce již hory kutenské ne tak silně, jak před válkou žižkovskou šly, tak předce toho času téměř každý rok se na Horách Kutných okolo 14.000 hřiven stříbra zmincovalo. (Memor. Reg. Mont.) **Toho roku** kněz Vavřinec kaplan havířský na Kaňk se přistěhoval a stavení kostela kaňkovského toho léta také se dělalo. (Lib. Memor. Gang.)

Na závěr krátká zprávička, ve své době možná spíše zajímavost, která třeba ani velký zájem nevzbudila. Kdo ví.....

Léta 1492 dne 1. září. Ferdinand král Hyšpánie a Castiliae toho dne vypravil Kryštofa Kolumba s některým počtem šífů a lodí, aby nových ostrovů a zemí na moři hledal. Kterýžto, a s ním Amerikus Vesprusius, některé nové a prve neznámé ostrovy, však nad míru na zlato a drahé kamení bohaté, našel a k ruce krále toho přivedl. (Bucholc., Bembo.)

Ano, milý čtenáři, objevení Ameriky...

Tato událost byla, jak se později ukázalo, další ranou po „válkách žižkovských“ pro dolování na Horách Kutenských a městyse Kaňku. Těžba se v té době přesunula do velkých hloubek a náklady na těžbu strmě stoupaly. Čerpání vody, zdlouhavá cesta na pracoviště a stále delší cesta pro přepravu rudy, hlušiny a materiálu – to vše těžbu značně prodražovalo. A z nově objevených „ostrovů a zemí“ začalo do Evropy proudit levné stříbro. Úpadek dolování na Horách Kutenských a městyse Kaňku byl urychlen.....

Nu, čtenáři náš, dnešní povídání o starých zápisech městyse Kaňk a Hory Kutné kulatým rokem 1500 končí. Co další století Horníkům, starobylému městyse Kaňk a Hoře Kutné přineslo? Určitě události mnohé. Však opusťme na čas zápisy kronik a listin starých, které nám toto svědectví o událostech ve století již šestnáctém, přinášejí.

Ve střípku dalším zvíme, jak chování čtvero ročních období života naše ovlivňuje. I takovéto zápisy Jan Hejzelna na stránkách kroniky své uvádí.